

rovnomerným a schematickým priebehom pri opisoch udalostí a vecí. Sú to teda podmienky média hovorenej reči, čo majú vplyv na spôsob zobrazenia. Vyžadujú si a favorizujú určité spôsoby hovorenia, ktoré sú akcionistické, ritualistické a zároveň sú založené na formulách a sťažujú možnosť – alebo ju dokonca vylučujú – rozvíjať určité iné témy a spôsoby zobrazenia, napríklad presne to, čo vyzdvihuje Auerbach na starozákonom zobrazení, kde je „všetko nerozhodné, ruptúrovité a kolísavé, čo mátie jasný chod deja a jednoduchý smer konajúcich osôb“. Ak nie sú takéto prvky v médiu hovorenej reči v orálnej kultúre (alebo v kultúre, ktorá je ešte viazaná na podmienky orálnosti) zobraziteľné, alebo sú zobraziteľné len ťažko, potom bude pohľad na svet podliehať obmedzeniu, že nebude schopný rozvinúť nijaké diferencované výklady udalostí a hodnotenia.

Auerbach pripísal „pohľad na svet“ – teda filozofické alebo náboženské koncepcie skutočnosti niečomu, čo sú čiastočne technické efekty média. My dnes predpokladáme interdependenciu štýlu, koncepcie pohľadu na svet a daného média s jeho osobitou technickou históriou, pričom na historických zmenách sa podieľa každá z týchto oblastí.

Biblické texty môžu slúžiť ako príklad ďalšej námietky proti Auerbachovi: Zjavne uvoľňujú veľké energie, ktoré lámu sociálny tlak zatažujúci médium poetického jazyka: „Biblický rozprávač, elohista, musel veriť v objektívnu pravdu rozprávania o Abrahámovej obete“; proti starému poriadku postavil nový poriadok, ktorému vášnivo veril. „Pravdivostný nárok Biblie je nielen oveľa na-

liehavejší než Homérov, ale je aj tyranský; vylučuje všetky ostatné nároky (...). Nijaké iné dejiská, priebehy a poriadky nemajú oprávnenie pred ním nezávisle predstúpiť, a ako bolo slúbené, všetky, a celkovo aj dejiny ľudstva – sa začlenia do jeho rámca a podriadia sa mu. Príbehy Svätého Písma sa neuchádzajú o našu priazeň tak ako Homérove príbehy (...) – chcú si nás podriaďiť (...); pretože tieto príbehy totiž nie sú ako Homérove len „rozprávanou skutočnosťou“. Inkarnuje v nich učenie a príslub (...).“ V biblických textoch sa svet nanovo usporadúva – teda nielen stvára, ale rozprávanie vytvára nový svet.

Médiom zobrazujúceho jazyka je predmetom hry sociálneho tlaku spoločnosti a protitlaku zo strany autorov. Tento vonkajší tlak býva spravidla dostatočne silný, aby si vynútil použitie média v zmysle vládnuccich spoločenských noriem. V Auerbachovom prípade Nového Zákona pochádza protitlak z historického hnutia, ktoré je určované narastajúcim množstvom prívržencov s novým postojom k svetu, s víziami a predstavami o spásе. Jestvujú však aj iné konštelácie, kde sa jednotlivci v určitej zvláštnej historickej situácii vzoprie rozpadávajúcim sa inštitúciám, začne rozprávať vlastným jazykom a týmto spôsobom tvaruje médium zo seba samého. Takéto hnutia úspešného protitlaku vytvára písanie, ktoré sa samo autorizuje a stavia sa proti etablovaným spoločenským silám a inštitúciám. Príkladmi sú Luther a Shakespeare, Montaigne, Descartes, Rousseau. V dejinách mimézis hrajú čoraz väčšiu úlohu autori, ktorí pomocou média vytvárajú vlastný svet.

ANKETA

Ako autor doslovu k českému prekladu *Mimesis* E. Auerbacha ste s istým zadostučinením nemuseli vo svojom texte nič meniť ani po tridsiatich rokoch, iba opätovne zdôrazniť aktuálnosť tohto diela. Ako literárny teoretik hungarista ste sa venovali výkladu osobnosti a diela Gy. Lukácsa v rozpätí od rannej *Teórie románu* po neskoré rozvrhy systematickej estetiky. Dá sa skusmo – kontrastujúco alebo paralelizujúco – porovnať mimézis, realizmus, každodennosť a dejiny u E. Auerbacha a Gy. Lukácsa?

PETER RÁKOS

písané pre *Kritiku & Kontext*, 2001

Nuž iba krátku reflexiu. Najšampv, pokiaľ ide o môj vzťah k Auerbachovi a Gy. Lukácsovi. Nie je rovnaký. Auerbachovo gesto je mi ozaj blízke. K Lukácsovi blízko nemám. Nemožno, pravda, poprieť, že bol významnou a vplyvnou postavou v dejinách estetiky a literárnej teórie, no spôsob, akým hľadel na literatúru, je mi cudzí. Je pravda, že som o ňom dosť napísal, ale nikdy v znamení nekritického obdivu. Pravdu povediac, trochu som ho aj „zdedil“: Lukács nikdy nebol hungarista, bol predovšetkým marxistický filozof a germanista, no bol Maďar; a keď sa mu povolanejší znalci z rozma-

nitých, často veľmi smutných dôvodov postupne prestali venovať, vznikla mi akási profesionálna povinnosť referovať o ňom kultúrnej verejnosti.

To je však len menej zaujímavá osobná a subjektívna stránka veci. Dôležitejšie je, že títo dvaja, Auerbach a Lukács, sú aj objektívne nesúmerateľní. Lukács, zaprisahaný odporca iracionalizmu (čo samo osebe nie je žiadna výčitka), podriadil tomuto svojmu zmýšľaniu poznávanie umenia a napokon aj umenie samo: umelecká miméza skutočnosti je pre neho menej cenná ako jej poznávanie vedecké. Hľadal síce – a to v poslednom vývinovom štádiu svojej vedeckej dráhy veľmi vynachádzavo – špecifickosť literatúry, ale nepriznal jej plnohodnotné miesto v zrkadlení reality.

Auerbach si takéto starosti nepripúšťa. Aj on síce zapája do svojho výkladu pojmové uchopenie problémov, ale to iba sprekvádza jeho interpretáciu a analytický výklad jazykovo zakotveného textu. Tu si treba uvedomiť, že Auerbach, hoci jeho metóda v niečom pripomína „close reading“ angloamerických nových kritikov, vonkoncom nebol štrukturalistom. Jeho prístup bol sociologický a historický, a na tom mieste bez váhania odpoviem na vašu otázku vašimi slovami: Pre dnešné akademické vzdelávanie je Auerbachova predstava celku premien európskej literatúry a kultúry stále nosná a podnetná. Iste je aj on, podobne ako štrukturalisti, „dielocentrický“, ale už v čase, keď svoju knihu vydal, oslovoval čitateľa; keď roku 1968 vyšlo prvé české vydanie jeho *Mimesis*, nadišla už tretia, dodnes trvajúca fáza vývoja literárnej vedy: po pozitívizme, ktorému metodologicky najviac vyhovoval ako predmet skúmania autor, a po štrukturalizme všetkých verzíí, ktorý sa sústredil na takmer do seba uzavreté dielo, nastúpil dôraz na konzumenta literatúry.

Prichádzam tak k záveru svojej glosy. Upozorním na osobnosti, gestá a konkrétne práce tak či onak analogické s Auerbachovým úsilím by bolo veľmi zdĺhavé, neurovnané a improvizované. Z jeho rovesníkov iste dodnes nezostarol mne rovnako blízky Ingarden. Z tých, čo už kládli dôraz na recepciu, nepochybne Jaus a Iser. A pokiaľ ide o vašich bezprostredných predchodcov v Čechách alebo na Slovensku (dobré sa mi oboje neoddeľuje), poznáte ich lepšie ako ja a posúďte, čo vás s nimi teoreticky zblížuje či od nich odlišuje. Veď napríklad Slovensko má tradíciu nitrianskej školy Mikovej, môj osobný tip je neúnavný a dôsledný zapálený vyznavač textu Ladislav Zeman, akiste máte kontakt s mladou garnitúrou okolo časopisu *Kalligram* či prehľad o nich.

Postmoderna môj horizont už presahuje – azda nie pre moju nechápavosť či neochotu sa jej otvoriť, skôr upozodrievam svoju vekom podmienenú ustrnutosť.

Hovorili ste však o akademickom vzdelávaní a o pripomenutí či znovuzískaní životnej dôležitosti umeleckej literatúry, neraz opúšťanej v umení 20. storočia. Možno vám to bude znief čudne, ale Auerbachov princíp môže byť spásny práve v oblasti nielen akademického vzdelávania, ale pre školstvo vôbec: ukázať a dokázať, že literatúra, ak ju berieme ozaj vážne, je účinným prostriedkom na vybudnutie z myšlienkového a morálneho marazmu, v ktorom sa podľa mojej mienky (netajím sa ňou) ocitáme. Auerbach ukázal – nie ako prvý, nie on sám, ale ako jeden z najlepších – že o dobrom a hodnotnom slovesnom výtvore, aj keby to bola štvorveršová sloha, možo napísať trebárs aj celú knihu; o rozriedenom a duchaprázdnom diele sotva tri vety, a ešte ani tak po sebe nič nezanecháva.

Impozantná prekladateľská a interpretačno-komentátorská prezentácia diela E. R. Curtia Evropská literatura a latinský středověk (1998) nás vedie k otázke, ako vidíte aktuálnosť, paralelnosť alebo inšpiratívnosť dvoch kľúčových osobností nemeckej romanistiky, resp. klasickej filológie a europeistiky 20. storočia, E. R. Curtia a E. Auerbacha v dnešnej situácii akademického vzdelávania, literárnej vedy a vôbec literárnej kultúry?

JIŘÍ PELÁN

písané pre *Kritiku & Kontext*, 2001

Jak s Curtiovou *Evropskou literaturou*, tak s Auerbachovou *Mimesis* jsem se setkal ještě za studií: tyto knihy mne přesvědčily o tom, že literární věda může být velkolepým dobrodružstvím poznání a že stojí za to se jí upsat. Do mého vztahu k těmto textům je stále vepsán tento někdejší prožitek, a tak jsou pro mne bezproblémově stále živé. Jistě to zároveň otupuje mou kritičnost: lásky z mládí nezrazujeme.

Váš soubor námětů k diskusi je velmi komplexní a nedokážu na něj reagovat leč několika – možná málo koherentními a příliš elemen-

tárními – poznámkami.

Není asi úplně korektní hovořit o Curtiově a Auerbachově knize jedním dechem (každá je o něčem jiném), ale je to možné. Obě vycházejí z velkorysé kulturněhistorické (nikoli výlučně literárněhistorické) hypotézy, která má antropologický rozměr. Curtius vidí v kulturním pohybu neustálé střídání klasických a manýristických forem, Auerbach v něm pozoruje neustálou transformaci mimetického principu. Na oba badatele číhalo riziko ahistorické spekulace a v obou případech bylo toto riziko zažehnáno tím, že konkrétní analýzy byly bezpečně filologicky ukotveny. Obě knihy brilantně propojily komparativní makroskopii s filologickou mikroskopií a naplnily tak nesnadno dostupný ideál. Obhájily jak komparatistiku, tak filologii. Komparativní pohled umožnil zahlédnout jisté celky, filologický pohled umožnil odkrýt historický smysl prezentovaných faktů. Nevím, co chtějí od literární vědy více.

V detailu jistě není ani Curtius, ani Auerbach nekritizovatelný, ale na to tu není místo. Podstatnější je, že obě knihy svým badatelským etosem přesahují dílčí metodologické premisy (zvláště u Curtia v lecčems dobově podmíněné) a jsou v jistém ohledu nadčasové. Nad oběma knihami si tudíž můžeme položit otázku obecnějšího rázu, otázku, není-li dnes role metodologií pod tlakem univerzitního a akademického provozu poněkud nadceněna.

Dvacáté století zproblematizovalo roli tradiční filologie a monopol historických věd, mimořádně zjemnilo nástroje literárněvědného popisu a zpřesnilo epistemologický rámec literární vědy, ale zároveň vytvořilo prostor pro určitou diktaturu metodologií (kredit tak problematizovatelné metody, jako je Derridova, je toho poslední ukázkou). Některé z těchto metodologií si přitom vepsaly na štít pozitivistickou iluzi čisté deskripce a explicitně rezignovaly – alespoň in theoria – na hledání historického smyslu literárních faktů (Derrida na ně na opačném pólu rezignoval také). Zastáncům tohoto pohledu se Curtius a Auerbach jistě mohou jevit jako velmi staří páni. Osobně jsem však přesvědčen, že tato rezignace na hledání smyslu (v první, militantní fázi jistě produktivní) v sobě nese stále zjevnější rizika a že v posledních desetiletích narůstá potřeba vyjít za hranice technické exaktnosti a znovu vrátit literárněvědnému diskursu historicky fundovanou antropologickou dimenzi (o tom hovoří např. Todorovův odvrát od rigorozních

strukturalistických pozic, ale i ohlas gadamerovské hermeneutiky). Této potřebě může samozřejmě jak Curtius, tak Auerbach skvěle posloužit.

Věc má však ještě obecnější rozměr. Klade-li si otázku, zda jsou Curtius a Auerbach ještě aktuální, klademe si ji právě jako zajatci onoho metodologického diktátu, který implikuje, že každá nová metodologie je lepší než stará. Opustíme-li tuto perspektivu, otázka ztratí hodně na závažnosti. K tomu ještě jednu poznámku: jedním z epi-fenoménů nadvlády metodologií je i banální fakt, že z diskursu o literatuře byli od jisté doby striktně vylučováni neodborníci, a tedy i sami tvůrci. Přitom i v tomto bodě může být inspirativní právě Curtius, který mimo jiné názorně předvedl, kolik živého myšlení o literatuře lze najít u Goetha (a totéž platí třeba o Leopardim, Heinovi, Coleridgeovi, Tolstém, Pirandellovi, Valérym, bratřích Čapcích, Montalovi a dlouhé řadě dalších). Z tohoto pohledu ovšem nelze přehlédnout ani to, kolik živého a inspirativního je toho v textech, jejichž metodika je obecně považována za zcela či částečně antikvovanou, ale jež napsali vědci s mimořádnou erudicí a mimořádnou čtenářskou vnímavostí (Taine, Hazard, De Sanctis, Croce atd.). Dnes to zní hodně kacířsky, ale v literární vědě nakonec také platí slova Bohumila Hrabala: „Ze starého se vždycky dá žít.“ (SBH 17, 72.)

Pokud jde o aktuální potenciál Auerbachova termínu mimesis, určitě je stále značný, a to z banálního důvodu: je nevykořetitelným principem každého vyprávění. V éře avantgardy a v průběhu 60. let se občas mohlo zdát, že už to je zbytečný pojem, ale dnes to zase neplatí. Dlouhá řada velkých textů posledních desetiletí (Márquez, Styron, Irwing, Tanizaki, Nabokov, Rushdie, Hrabal, Nádas) by byla ideálním materiálem pro Auerbachův průzkum. Moderní román auerbachovskou mimezi nejen stále uskutečňuje, ale dokonce reflektuje: Calvinův román *Když jedné zimní noci cestující* se neustále točí kolem otázky, jaký je vztah „psaného“ a „nepšaného“ světa, literatury a aristotelovské přírody.

JIŘÍ STROMŠÍK

písané pre Kritiku & Kontext, 2001

Na otázku redakce po Curtiových a Auerbachových pracích v dnešním akademickém vzdělání, literární vědě, popř. literární kultuře nedokáži odpovědět obecně. Nevím, jak a kdo z dnešních odborníků s nimi pracuje; lze předpokládat, že několik stovek těch, kteří si dnes v Česku a Slovensku tyto „staré“ knihy i přes hojnou nabídku „modernějších“ koupili, je za překonané či zastaralé nepovažuje, ale dovedu si i představit, že mladší generace je pro svůj způsob zacházení s literaturou nepotřebuje.

Protože neznám obecnou situaci, dovoluji si odpovědět spíše osobní zkušeností. Obě knihy patřily mezi mé první nákupy (z ne právě bohatého stipendia) v roce 1966 v Göttingeně a obě od té doby patří k těm nemnohým stálým mé knihovny, které průběžně, nejen na začátku, formovaly, popř. korigovaly můj názor na literaturu, literární vědu i výuku literatury. Ač germanista, považuji za samozřejmé, že své studenty mám k tomu, aby se s oběma tituly, popř. alespoň s některými pasážemi, seznámili (s Auerbachem hned v prvním semestru), a nemám ani trochu špatné svědomí, že se kvůli nim studenti třeba hned nedostanou k Derridovi, Foucaultovi apod.

Mé čisté svědomí se opírá o předpoklad, že proces poznávání má ve společenských vědách poněkud jiné zákonitosti než ve vědách přírodních: jestliže je zde platnost některých poznatků omezena, nebo dokonce zrušena pozdějšími objevy i metodami poznání (třeba ptolemaiovský systém kopernikánským) a ty dřívější se pozdějšími „historizují“, tj. jsou relativně víceméně jen pro dějiny vědy, pak totéž neplatí – alespoň ne v té míře – pro vědy duchovní. Rozpracování strukturalistických nebo poststrukturalistických přístupů k literatuře neruší nutně platnost poznatků, k nimž se dospělo metodami jinými. Navíc se v našich vědách asi nedá objektivně poznání zcela oddělit od subjektivních kvalit vědecké osobnosti, která svým sdělením přerůstá metodu, popř. obecné, dobové kategorie, v jejichž rámci operuje. To platí zejména pro takové mimořádné případy, jako jsou Evropská literatura a latinský středověk a Mimesis a jejich autoři.

Důvodů, proč je číst ještě dnes, je víc, než kolik se vejde do stručné odpovědi, proto zde uvádím jen některé, bez nároku na úplnost a pořadí důležitosti:

Curtiova kniha je myslím dosud nejúčinnějším protilečkem proti „úzkokolejnému“ chápání oddělených národních filologií a vodítkem k poznávání větších kulturních celků. „Evropa“ v jeho knize není abstraktní ideologem, nýbrž konkrétní, jazykovým materiálem doložená historická jednotka. Proti jeho metodě lze jistě mnoho namítat, třeba s Maxem Wehrim to, že „topos nie je nič konštantné, ale v každom diele má inú štrukturálnu hodnotu, vstupuje do novej a prvotnej štruktúry“ (Základy modernej teórie literatúry, 1965), ale k tomu, abychom mohli určit aktuální a historicky zařazené funkce topu, musíme nejprve topos jako takový rozeznat – a k vnímání těchto složek textu Curtius nejen otevřel cestu, nýbrž také snesl a utřídil obrovský materiál, který nemůže pominout nikdo, kdo se po této cestě i dnes vydává.

U Curtia i Auerbacha se lze přesvědčit, že předpokladem jakéhokoli rozumného mluvení o literatuře, jakékoli hermeneutiky je jednak dokonalé, přesné, tj. filologicky podložené přečtení textu, jednak znalost jeho historických souvislostí. Je možné, že někoho neuspokojí třeba Auerbachova střízlivá, až „minimalistická“ interpretace Dona Quijota, ale jeho „Es lässt sich hineininterpretieren, doch im Text liegt es nicht“ (964, 342), by měl mít dnes a vždy na paměti každý, kdo se pouští do dalekosáhlých ideologických či diskursních interpretací, v nichž text je spíše jen záminkou pro vlastní „tvorbu“ interpretovu než vážně braným předmětem zkoumání.

U Mimesis se kloním k názoru Lea Spitzera, že to není ani tak „práce o stylistické metodě“, jako spíše práce „typu socio-historického“ (in: J. Levý, Západní literární věda a estetika, Praha 1966, 314) – ale právě to považuji za její přednost. Auerbach sice vychází z přísně vymezeného rozboru textu (či dokonce jen úryvku), ale na každém kroku od takového „close reading“ otevírá perspektivy na historickou kontinuitu – obdobně jako Curtius, ale oproti němu ještě důrazněji i na kulturu a společnost daného historického okamžiku. To, co se říká třeba v molièrovské kapitole o dobovém chápání „přirozenosti“ nebo ve stendhalovské o spjatosti románové fikce s duchovní i politickou realitou ponapoleonovské doby, představuje tak dokonalé spojení erudice, literární vnímavosti a schopnosti teoretického zobecnění, které nemůže „zastarat“.

ERICH AUERBACH

Mimesis

DARGESTELLTE
WIRKLICHKEIT IN DER
ABENDLANDISCHEN
LITERATUR

DALP